

KISS ÁRPÁD: KÖZOKTATÁS ÉS NEVELÉSTUDOMÁNY

Budapest, 1982. Tankönyvkiadó. 460 oldal

Vajon, mikor végződik a történelem, és mikor kezdődik a „ma”? Vajon, hol van a múlt és a jelen határa? Vajon a neveléstörténet meddig tart, és mikor beszélhetünk már (még) a jelen pedagógiájáról?

Óhatatlanul ezekkel a gondolatokkal veszi kezébe az olvasó a „*Közoktatás és neveléstudomány*” című gyűjteményes kötetet. A benne levő tanulmányokat 1945–1979 között Kiss Árpád írta, aki az elmúlt évtizedekben s még nem is olyan régen itt élt, dolgozott közöttünk, láttuk értekezleteken, konferenciákon, hallottuk előadásait, szerepelt a rádióban, tévében, járta a világot a magyar neveléstudomány képviselőjében – s ma már a magyar neveléstörténet kiemelkedő 20. századi személyiségei között tiszteljük: a szemünk előtt vonult be a neveléstörténetbe.

Kiss Árpád életműve imponálóan gazdag, színes és széles körű. Túl a sok-sok energiát felemésztő szervezői és szerkesztői tevékenységén, magas tudományos értékű neveléstudományi művek, könyvek, tanulmányok sokaságát hagyta az utókorra. Mély műveltségét, széles körű „interdiszciplináris” tájékozottságát, nyitott gondolkodását, modern neveléstudományi felfogását tanúsítják ezek a művek.

A Magyar Pedagógiai Társaság elnöksége kezdeményezte, hogy volt elnökének legjelentősebb munkáiból gyűjteményes kötet készüljön. A válogatás és szerkesztés munkáját a Társaság-mai vezetői, *Simon Gyula* és *Horváth Márton* végezték.

Elsősorban a hazai pedagógiai szaksajtóban közölt tanulmányok kerültek a kötetbe, néhány könyv-részlet, illetőleg kéziratban maradt szöveg közlése mellett. A szerkesztők a gazdag irodalmi hagyatékból kiválogatott írásokat három témakörbe rendezték, jól reprezentálva így Kiss Árpád sokoldalú munkásságának legfőbb területeit.

Az első témakör – címe: „*A köznevelés szolgálatában*” – a közoktatáspolitikával kapcsolatos írásokból ad izelítőt; a második rész – „*A neveléstudomány műhelyében*” – Kiss Árpád legkiemelkedőbb elméleti-gyakorlati neveléstudományi tanulmányait gyűjti össze; a harmadik pedig – „*A Magyar Pedagógiai Társaság élén*” – a társasági szervező munka során tartott előadásokból, elnöki megnyitókból, a pedagógus-közvélemény alakítása, fejlesztése céljából írt munkákból szemléz.

A kötetben közölt 1945–1948 között készült írások idején Kiss Árpád a korabeli hazai közoktatáspolitiká legfelső szintjén – mint az Országos Köznevelési Tanács ügyvezető alelnöke – végzett nagyszabású szervező-irányító munkát. Eddig még nem látott napvilágot ennek a mozgalmas, lelkes, oly sok jelentőset alkotó (de az elkövetkező nehezebb idők problémáit is már jelző) három esztendőnek tudományos igényű neveléstörténeti monográfiája. Kiss Árpád most újraközölt írásai ennek a kornak a homályába világítanak be. Szerzőnknek oroszlánrésze volt az új *általános iskola* életre hívása és megszervezése körül, e munkásságának termékeiből néhány kiváló tanulmány került a kötetbe. Ezek: „Az általános iskola mint kultúrpolitikai probléma” (1945), „A nevelőképzés reformja” (1946), „A tankönyv” (1946), „Általános és középiskola” (1947), „Szakirányú nevelés” (1947), „Beszámoló az Országos Köznevelési Tanács munkájáról” (részletek, 1947.), „Az élönyelvek tanítása” (1948). E korszak terméke a Faragó Lászlóval közösen írt „Az új nevelés kérdései” című, 1949-ben megjelent kötet, amelyből részletet hoz a gyűjteményes kötet.

E mozgalmas, forrongó három esztendőre tekint vissza Kiss Árpád a később, 1957-ben írt „Hogyan működött az Országos Köznevelési Tanács” című tanulmányában (jelentős segítséget nyújtva ezzel az ugyancsak megírandó, az Országos Közoktatási Tanácsról, illetőleg az Országos Köznevelési Tanácsról

szóló monografikus feldolgozásnak), valamint az „Iskola és élet kapcsolata az általános iskola első koncepciójában” (1965) című nagyszabású munkájában.

Ahogy ebben az első nagy termő korszakban főként a szervezőtevékenység dominált, úgy a második nagy időszakban Kiss Árpád számára a kiemelkedő tudományos munkáldoklás ideje érkezett el az 1960-as, 1970-es években. Ebben az időben a szívéhez-lelkéhez talán legközelebb álló neveléstudományi téma – az értékelés – elméletének és gyakorlatának sokoldalú modern megközelítése és európai rangú-szintű tárgyalása kerül érdeklődésének, kutatásainak középpontjába. Ezek közül a kötet a következő tanulmányokat hozza (mintegy kedvet keltve Kiss Árpád többi, e témakörben írt műveinek kézbe-vevésére is): „Docimológia, osztályozás, mérés” (1961), „A gazdaságos és eredményes tanulás képességének kialakítása”. (1963), „A teljesítményszint vizsgálatának néhány eredménye” (1963), „Hátrányos helyzetben levő tanulók” (1967), „Neveléstudomány és eredményesebb iskolázás” (1972).

Egyetlen tanulmány képviseli csupán ugyanennek a korszaknak másik nagy témáját, amelynek egyik legjobb értője és ismerője ekkor ugyancsak Kiss Árpád volt: „Programozott tanítás a gyakorlatban” (1966). De e nagy témák mellett más területekről való kisebb-nagyobb cikkek reprezentálják szerzőnk érdeklődésének sokszínűségét.

A kötet élére Simon Gyula írt szép és tartalmas előszót. Röviden felvázolja benne Kiss Árpád életútját, tevékenységi területeit, jól eligazítva a mai és a későbbi évtizedek olvasóit: milyen jelentős szerepet töltött be a gyűjtemény tanulmányainak szerzője 1944–1979 között a magyar neveléstudományban, a hazai pedagógiai közéletben. Majd műveit veszi sorra, elemezve helyüket a szerző egyre magasabbra emelkedő egyéni tudományos fejlődésében, illetőleg a hazai tudományosság folyamatában. Végül Kiss Árpád kedves, megnyerő, imponáló egyéniségét méltatja Simon Gyula bevezetője, a személyes felhangokat sem nélkülözve.

(Egyetlen vonatkozásban azonban nem könnyíti meg a bevezetés szerzője a későbbi korok neveléstörténészeinek munkáját. Ismertetve Kiss Árpád életrajzát, frázis-közhelyekkel siklik át az 1949–1956 közötti majdnem egy évtizeden [6. old.; a zárzóban ugyanez az időszak egyszerűen „hosszabb kényszerűsünet”-ként szerepel, 391. o.] És vajon mi a konkrét jelentéstartalma ennek a mondatnak: „Az 1951–53-as évek jelentik a pálya mélypontját, amikor hallgatásra és cselekvésképtelenségre ítélte az önkény és a törvénysértés”. E homályos sejtetésből sem a mai fiatalabb generációs olvasók, sem pedig a későbbi korok kutatói nem tudnak meg semmit. Miért e köntőfalazás? Kissé furcsának tűnik: pontosan tudjuk, hogy Apáczai 1656-ban miért kényszerült távozni Gyulafehérvárról; hogy Tavasi Lajost 1849-ben miért ítélték iglói száműzetésre; hogy Nagy Lászlót 1921-ben miért nyugdíjazták. De mi történt három évtizeddel ezelőtt, mit vétett Kiss Árpád? A magam szilárd meggyőződése: Kiss Árpád semmit sem vétett, Kiss Árpád a *szocialista* pedagógia kiváló munkása volt, tehát igazságtalanul került hosszú három esztendőre a kistarcsai internálótáborba. Ma, 1983-ben már semmi okunk sincs arra, hogy bizonyos történelmi tényeket elhallgassunk, vagy szemérmes közhelyek frázisaiba burkoljunk. Nem Kiss Árpádot tiszteljük meg az igazsággal, hiszen ő mindvégig tisztán állt saját lelkiismerete és a közvélemény előtt, hanem magunknak és az utókornak tartozunk az igazság kimondásával. Hiszen a szerkesztők éppen ezt, a Kiss Árpádtól származó mondatot tették mottóul a kötet élére, a legelső oldalra: „... a pedagógia művelőinél egyes esetekben az idejében kimondott vagy leírt szó is tett.”)

A jól szerkesztett tanulmánykötet jól tükrözi Kiss Árpád széles körű tevékeny, eredményes életútját, gazdag életművét. Valóban beteljesítheti azt a reményt, amelyet a szerkesztők a kötet közreadásához fűztek. Kiss Árpád „a pedagógiában olyan magaslati pontot választott, amelyről a múltba és a jövőbe nézve összegezhette és általánosíthatta korunk és társadalmunk történeti jelentését” – írja a bevezetőben Simon Gyula. Ezt tette, amikor az általános iskoláról, a pedagógushivatásról, a neveléstudomány problémáiról, a művelődés legátfogóbb fogalmáról és feladatairól vagy bármiről szólt. Ezért olyan gazdag itt között műveinek tematikai vonulata, s ezért időállóak gondolatai és következtetései. Bármilyen kérdés tanulmányozásába merült, tudatosan kapcsolódott progresszív társadalmi törekvéseinkhez. A közoktatás egymást követő hazai átszervezésének, megújításának eredményei, nehézségei, buktatói közepette következetesség, egység, egyszersmind nyitottság jellemezte életművét. Ezzel nyerte el kortársai elismerését és bizalmát. Jóvoltából nem másképpen, hanem tudatosabban értelmezte a nevelésügy valóságos feladatait. Gondolatai akkor is termékenyítően hatnak, ha meditatálásra készítetnek és viszontválaszokra várnak. Válogatott műveinek közreadásától ezt a hatást, a fontos kérdések megértését, a pedagógiai alkotó léggör és szellem erősítését várjuk”. (12. o.)

A kötet szöveges anyagát jól kiegészíti, életszerűvé teszi az egész életutat végigpásztázó, változatos képgyűjtemény. Végül igen fontos szolgálatot tesz minden további, Kiss Árpádra, illetőleg a korszak hazai nevelésügyére vonatkozó – immár neveléstörténetivé vált – kutatásnak a kötet végén található bibliográfia, amelyet *Horánszky Nándor* állított össze, szakszerűen, könnyen kezelhetően, az érdeklődőt és a kutatót egyaránt jól eligazítván. A kronológiai rendbe állított tételek jól tükrözik azt az életutat, amelyet a kötet törzsanyagát alkotó tanulmányokon, illetőleg a képgyűjtemény képein keresztül más-más oldalról megismertünk. Hogy e hatalmas életmű kiemelkedő pontjai még plasztikusabban álljanak előttünk, érdemes e bibliográfiából emlékezetünkbe idézni Kiss Árpád könyvalakban megjelent műveit: „Irodalmi bergsonizmus” (1934), „Mai magyar nevelés” (1943), „Az emberi felszabadulás útja” (1945), „Műveltség és iskola” (1969), „A tanulás programozása” (1973), „Mérés, értékelés, osztályozás” (1978).

A *tudós* Kiss Árpád képe bontakozik ki az olvasó előtt a gyűjteményes kötet tanulmányait olvasva, a bibliográfia egyes tételeit sorjázva. Sajnos, a holt betűk nem sugározhatják Kiss Árpád mély emberiségét, türelmét, segítőkészségét, amellyel kollégáinak mindig rendelkezésére állt (s amellyel oly kedvesen; háttérbe maradó szerénységgel, baráti szeretettel segítette e sorok íróját is, amikor a Magyar Pedagógia szerkesztésének rejtelmeiben – az ő szerkesztői helyét megörökölvén – igyekezett eligazodni az 1970-es évek elején).

Végigolvasva a kötetet, s elgondolkodva Kiss Árpád küzdelmes-sikeres életpályáján, igazat kell adnunk neki abban is, amit 1977-ben, hetven évesen nyilatkozott a rádió riportereinek: „... a pedagógus következtetése csak az lehet, hogy a világ jelenségei közül ki kell választania azt a specifikumot, ami csak az emberben van meg, és ezt kell vonzóvá tennie a tanítványoknak. *Az emberit kell fölmutatnunk tanítványainknak, azt a sajátosságot, hogy az ember az, aki képes a nagyobb ellenállás irányában haladni, és képes annak megvalósítására, hogy bár illúzióktól mentes, mégis boldog és teljes életet teremtsen a Földön*”.

Mészáros István

BARTAL ANDREA–SZÉPHALMI ÁGNES: ADATGYŰJTÉS ÉS STATISZTIKAI ELEMZÉS A PEDAGÓGIAI GYAKORLATBAN Budapest, 1982. Tankönyvkiadó, 160 oldal

A „korszerű nevelés” sorozat új kötete a pedagógus munkáját érintő és segítő kutatásokhoz nyújt módszertani ismereteket. (Tankönyvkiadó, 1982. 160.)

A könyv olyan gyakorlóról pedagógusok számára készült, akik szívesen részt vállalnak különböző kutatási feladatok megoldásában, s ehhez a munkához szükségét érzik az általuk ismert értékelő – feldolgozó eljárások köre bővítésének, metodikai ismeretek mélyítésének.

A szerzők arra vállalkoznak, hogy közérthető módon ismertessék azokat a matematikai statisztikai fogalmakat, összefüggéseket, eljárásokat, amelyek a mindennapos nevelőmunkában alkalmazható vizsgálatokat pontosabbá tehetik, s gyakran szükségesek is az eredmények értelmezéséhez és széles körű értékeléséhez. Utat nyitnak a publikált kutatási eredmények pontosabb átgondolásához is, hiszen azokban legtöbbször csak utalásokat találunk az eredményeket adó, értékelő – feldolgozó eljárásokra. A közölt mutatók (számított statisztikák) és hozzájuk kapcsolt konklúziók valójában akkor értékesek az olvasó számára, ha ismeri az alkalmazás körülményeit, a mutató számításának statisztikai feltételeit és módját. Bemutatják a szerzők a pedagógiai kutatások néhány módszerét is. Ezek a mai kutatásokban gyakran alkalmazott, széles körű adatgyűjtésre alkalmas, többnyire az empirikus eljárások körébe sorolható módszerek.

A könyv két része tagolódik, különböző módon közelítve a pedagógiai adatokat: az egyik létrehozásuk, másik a minőségi elemzéseket minél jobban megalapozó feltárásuk, értékelésük.

Az első rész rendkívül gyakorlatias módon magyarázza a matematikai statisztika alapfogalmait és eljárásait, megértésüket példák sokasága követi.

Az adat, minta, populáció fogalmát követik a leíró statisztika azon eljárásai, melyeket a mai pedagógiai kutatásokban leggyakrabban alkalmaznak. A minta megoszlásán túl a középérték és szóródás